

## KÖNYVISMERTETÉSEK

**Tófalvy Tamás:**  
**A digitális jó és rossz születése – Technológia, kultúra  
és az újságírás 21. századi átalakulása**

(Budapest, L'Harmattan, 2017. 280 oldal,  
ISBN 978 963 414 295 9)

**Tófalvy Tamás:**  
**Túl a szubkultúrán, és vissza – Populáris színterek,  
műfajok és az internet**

(Miskolc, Műút Könyvek, 2017. 210 oldal,  
ISBN 978 615 5355 20 2)

Az újságírás jelenleg átalakulóban van. Vajon ez azt jelenti, hogy válságban van, vagy éppen ellenkezőleg, forradalom zajlik, amely megújít egy elavult technológiákkal operáló szakmát? Az új technológiák megjelenése a hagyományos újságírás átalakulását okozza, vagy mindez csupán következménye a változó médiafogyasztási igényeknek? Egyáltalán mit nevezünk ma újságírásnak?

Ugyanakkor a zeneipar is átalakulóban van. Radikálisan megváltoztak a társadalom zene-fogyasztási szokásai, és a digitális zenehallgatás majdnem teljesen kiszorítja a piacról a hagyományos hanghordozókat. Valóban elértéktelenedett a zene a digitális korban? Mi történik a zenével, ha elszakad a kézzel fogható hordozóktól, és megfoghatatlanná, virtuálissá válik? Hogyan alakulnak és változnak az audio formátumok és a zenei technológiák kulturális jelentései?

Tófalvy Tamás 2017-ben megjelent két kötete, *A digitális jó és rossz születése*, valamint a *Túl a szubkultúrán, és vissza* ezekre a kérdésekre keresi a választ, miközben a szerző olvasmányosan, könnyen érthetően, mégis tudományos módon vizsgálja és mutatja be az újságírás és a zenei műfajok világát.

*A digitális jó és rossz születése* egy napjainkban igen fontos médiatudományi témát érint. A könyv fő üzenete, hogy az újságírás legújabb átalakulása bár kizárólag technológiavezéreltnek látszik, a kultúra és a társadalom fejlődésének legalább ugyanakkora szerepe van benne. Üdítő látni, hogy a sokszor unalomig tárgyalt témával kapcsolatban a szerző nem csupán arról ír, hogy mennyire nehéz helyzetben van az újságírás a ránehezülő technológiai nyomás miatt, hanem az újságírás és a média kulturális vonulatain keresztül próbálja bemutatni a jelenleg igen labilis

helyzetben lévő szakma társadalmi hatásait és meghatározó kérdéseit. Tófalvy nem csupán az újságírás külső, hanem annak belső vetületeit is vizsgálja, rámutat az újságírók között kialakult belső hierarchiára, és hogy milyen megítélésbeli különbségeket szülhet az, ha valaki a szakma által alacsonyabban értékelt vonulatát képviseli az újságírásnak. Mindezt két párhuzamos gondolatmenet kíséri, nevezetesen, hogy a digitális újságírás körüli vitában nem mindig a racionális érvek számítanak fajsúlyosnak, sokkal inkább az értékek, normák és hagyományok azok, amik túlsúlyban vannak, valamint hogy az újságírás fejlődésében megfigyelhető egy bizonyosfajta történelmi körkörösség, mely szerint bár a technológia és a szakma jellege is változik, az újra és újra előkerülő konfliktusok állandóak, és ezeknek kulturális alapjai vannak.

Maga a könyv három részre tagolódik. Az első részben a szerző azt az alapvető kérdést kutatja, hogy vajon mi is az újságírás, hol húzhatóak meg az újságírás határai, és mik azok a definíciós alaptételek, amelyek meghatározzák ezt a szakmát. Ezen belül arra is igyekszik rávilágítani, vajon az újságírók hogyan határolják el magukat más közösségektől (vagy „a” közösségtől), valamint hogy ugyanez miként valósul meg magának a szakmának a tekintetében.

A második rész főként a médiatechnológia mibenlétével foglalkozik, hogyan jött létre, majd alakult át, és legfőképpen milyen hatással volt rá a kultúra, vagy fordítva, az adott társadalmi kultúra milyen módon befolyásolta a technológiai fejlődést.

A harmadik rész voltaképpen az első két gondolati egység ötvözése és ütköztetése, melyben Tófalvy arra keresi a választ, hogy az újságírás által megalkotott szakmai gondolatok hogyan lépnek kölcsönhatásba a technológiai ideákkal, és hogy a jó és a rossz fogalmi miként értelmezhetőek ebben a közegben. A szerző saját bevallása szerint is törekedett közérthetően fogalmazni, és ez tökéletesen sikerült is neki; igazán olvasmányos és lebilincselő a kötet írásmódja. Szerkezete is ezt tükrözi, a fejezetek önállóan is olvashatóak, de valódi értelmüket a távolabbi perspektíva és a közös kontextus adja igazán.

A kötet egyik központi kérdése az újságíró fogalmának meghatározása. Kit nevezünk újságírónak? Milyen kritériumoknak kell megfelelnie valakinek ahhoz, hogy újságírónak tekintsük? Füg-g-e az újságírói státusz az „újság” (miben)lététől? Vannak-e szakmai követelmények, vagy bárki lehet újságíró?

A sajtószabadság egy mindenki számára érthető fogalom, azonban a szabadságjog jogsultja, a „sajtó” meghatározása korántsem olyan egyértelmű, mint amilyennek elsőre tűnik. Ahogyan erre Tófalvy is rámutat, az újságírás egyik legalapvetőbb és leggyakrabban felmerülő kérdése éppen a szakma körülhatárolásának problémájában rejlik. Különösen igaz ez ma, amikor az online újságírás olyan új lehetőségeket teremtett, ahol még inkább elmosódhat a határ az újságíró, a „blogger” vagy a „tartalomkészítő” között. Tófalvy egészen alaposan vizsgálja ezt a kérdést, és nem csupán a jogi vagy szakmai támpontokat térképezi fel, hanem társadalmi jelenségeket és összefüggéseket is górcső alá vesz, hogy az olvasó számára olyan komplex képet adjon az újságírói szakma definíciós nehézségeiről, amellyel ritkán találkozhat máshol.

Tófalvy az újságírás mellett az azt átalakító technológiával is kimerítően foglalkozik. Hatalmas erénye a szerzőnek, hogy végig elfogulatlanul és pártatlanul tudja vizsgálni a technológia hatását a társadalomra, a kultúrára és az újságírásra. Nemcsak sikerül elkerülnie a technológia rajongói vagy ellenzői mellett való túlzó állásfoglalást, de sikerül komoly tartalommal is megtöltenie a sorait, és nem esik abba a hibába, hogy az objektivitás jegyében valójában semmi lényegeset ne fogalmazzon meg a kérdést illetően. A technológiához kapcsolódó „jó”, „rossz”,

„régí” és „új” jelzőkkel kapcsolatban kifejtett álláspontja különösen érdekes, hiszen rámutat arra, hogy az emberiség történelmének évszázadai során mennyire mást jelentett a jó és rossz technológia, és hogy a mai felgyorsult fejlődésű világunkban a régi és az új technológiák elképesztő gyorsan képesek felváltani egymást. Minden az adott pillanatban érvényesülő viszonyrendszertől függ, amely meghatározó befolyással bír arra, hogy hogyan tekintünk az éppen aktuális innovációs folyamatokra és a korábban természetesnek vélt technológiai eszközökre.

A technikai fejlődéssel kapcsolatban Tófalvy olyan összefüggésekre mutat rá, amelyek fényében egészen máshogy szemléljük az internetes újságírás társadalmi kérdéseit és kulturális szerepét. A technológia értelmezései sokáig nem gerjesztettek az újságírás identitásával kapcsolatos problémákat, hiszen a szakma teljes egésze csupán egy technológiára koncentrált, a nyomtatásra. A rádió, a televízió, majd aztán az internet viszont olyan új kihívások elé állította az újságírást, amelyekre reagálnia kellett. Tófalvy nagyon szemléletesen mutatja be, hogy a hagyományos, nyomtatott újságírás hogyan vívta meg a saját háborúját minden öt fenyegető új technológiai platformmal. Különösen érdekes, hogy például a „Világok Harca” rádiójátékkal kapcsolatos „hisztériát” nem is maga a rádió, hanem az annak hitelességét aláásni kívánó nyomtatott sajtó keltette, és hogy az „álhírek” problémája már 1938-ban is terítéken volt, csupán más platformmal kapcsolatban.

A kötet végén található a mindennapokban leginkább felszínre törő kérdés: vajon az online újságírás átveszi a nyomtatott sajtó helyét, és véglegesen győzedelmeskedni fog az „új” technológia a „régí” felett? Természetesen erre ma még lehetetlen választ adni, és a szerző nem is próbál meg úgy tenni, mint aki tudná előre, hogy milyen eredménnyel zárul majd ez az újabb „háború”, azonban épp elegendő támpontot és muníciót ad ahhoz, hogy saját magunk ki tudjuk alakítani álláspontunkat a kérdést illetően.

Az ugyanis világosan látszik, hogy átalakulóban van az újságírás. Nem tudni, hogy hogyan, vagy hogy mikor lesz vége ennek a folyamatnak, de annyi már most is bizonyosan látszik, hogy a nyomtatott újságírás fennállása talán legsúlyosabb kihívásával néz szembe. Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy maga az újságírás is veszélyben lenne. Ahogyan Tófalvy is írja, az új technológia nem biztos, hogy teljesen felváltja a régit, ahogy az sem biztos, hogy az új mindenképpen jobb is lenne. Azt azonban látnunk kell, hogy a korábinál sokkal drasztikusabb mértékben esnek vissza a nyomtatott újságok eladási számai, miközben az online hírportálok száma és jelentősége egyre inkább növekszik.

Joggal merülhet fel bennünk azonban az a kérdés is, hogy a nyomtatott sajtót ilyen nehéz helyzetbe hozó „új” újságírás nem vált-e már rövid idő alatt „régivé”. A kötet utolsó részében a szerző is számos példán keresztül mutatja be, hogy a közösségi oldalak és a (mikro)blogok hogyan tudják átvenni a sajtó szerepét, és hogyan válhatnak a közvélemény legfontosabb tájékoztatói forrásává. Egy olyan korban, ahol az Egyesült Államok elnöke is főként a Twitteren osztja meg gondolatait a világgal, nehéz a közösségi média gyorsasága, elérhetősége és határtalansága ellen és egyben a hagyományos újságírás kizárólagos létjogosultsága mellett érvelni. Az újságírók így számukra szokatlan helyzetbe vannak kényszerítve, és igazolniuk kell saját létezésük fontosságát. Ebben a helyzetben pedig különleges fontossága van annak, hogy ki is számít újságírónak, mit is jelent az újságírás, és hol húzhatóak meg a szakma határai. Ezen kérdések eldöntéséhez pedig elengedhetetlenek az olyan részletes és hiánypótló kötetek, mint amilyen Tófalvy Tamásé.

A szerző másik könyve a *Túl a szubkultúrán, és vissza* címet viseli. Témája az alcímben is szereplő „populáris zenei színterek, műfajok és az internet”. Eme kötetnek is meghatározó eleme a technológia, Tófalvy azonban a zenén és a zenehallgatás kultúráján keresztül közelíti meg azt. Ahogyan előszavában is írja: „ez a könyv nem a zenéről szól (...) de mégis minden a zene körül fog forogni”. Első látásra talán furcsának tűnhet ez a megfogalmazás, valójában azonban tökéletes választás, hiszen – a korábban már tárgyalt újságíráson túl – a zeneipar és a zenehallgatás kultúrájának változásán érhető tetten igazán a technológiai fejlődés hatalmas társadalmi hatása. Száz éve még csupán élőben vagy bakeliten voltak elérhetőek kedvenc dalaink, majd megjelent a rádió, a hordozható zenelejátszás, a kazettás magnó, a televízió és a videoklipek, a CD, a digitális zenelejátszás, az mp3 formátum, a streaming-szolgáltatások, és ma már odáig jutottunk, hogy okostelefonján keresztül pár érintéssel bárkinek hozzáférése van több millió dalhoz és albumhoz. Tófalvy Tamás is ezen hatalmas változások hatásait vizsgálja, középpontba helyezve az egyén, a közösség, a technológia és a zene egymásra gyakorolt hatásait.

A szerző szerint a technológiai változások olyan ökoszisztémát hoztak létre, amely újraértelmezést igénylő kölcsönhatásba lépett a zenei közösségi szerveződésekkel. Tófalvy azonban fontosnak tartja kiemelni, hogy nem a technológiai változás az, ami átalakította a zenei közösségek alapvető motivációit, sőt, valójában arról van szó, hogy a zenehallgatók és a zenei közösségek motivációit csatornázza be a megfelelő helyre a rendelkezésre álló új technológia. Például hiába találták volna fel az mp3 formátumot, ha a zenehallgatók nem vágytak volna hordozható ságra, valószínűleg nem terjedt volna el olyan mértékben, ahogyan azt ma ismerjük.

Kifejezetten érdekes, sok esetben gondolatébresztő kérdések kerülnek terítékre a kötetben. Elgondolkodtató például, hogy milyen kapcsolat áll fenn a zenék tárolási módja és a zenei identitás között. Az ember sokszor bele sem gondol, hogy milyen különbségeket rejt magában csupán már az a tény, hogy a zenét birtokolni, gyűjteni tudjuk, magunkkal tudjuk vinni, és nem csak meghatározott helyeken hallgatni. Identitásformáló tényezővé vált a zene, mely így olyan alapvető részévé vált kultúránknak, amely szinte már észrevétlen módon tudja befolyásolni hangulatunkat, érzéseinket, sőt, akár a társadalomhoz való hozzáállásunkat is. Az, hogy a zenehallgatási kultúra ilyen változásokon megy át, nem csupán azt határozza meg, hogy az újabb és újabb technológiák közül melyik lesz az, amelyik tartósabban velünk marad, hanem azt is, ahogyan magára a zeneiparra, a zenészekre tekintünk. Kevesen gondolnak bele, hogy mekkora hatással van a zenehallgatási szokásainkra, hogy nem kézzel foghatóan tudunk válogatni a zenéink közül, hanem digitálisan. Tófalvy rendkívüli érzékkel mutat rá arra, hogy egyáltalán nem mindegy, hogy a bakelitlemezeink vagy CD-gyűjteményünk között válogatunk, illetve csupán a telefonunkon vagy számítógépünkön keresgélünk a több száz fájlunk között. Nem beszélhetünk ugyanolyan érzelmi töltetről, vagy a birtoklás azonos fokú megéléséről, így a zenéhez való hozzáállásunk is változik, ennek következtében a zenehallgatási szokásaink is megváltoznak, amely hatással van a zeneipar működésére és a technológiai változásokra is. Mindez olyan másodlagosan végbemenő folyamat, amelyet tudatosan kevésbé érzékelünk nap mint nap, de saját magunk is érezzük a hatását, sőt, magunk is alakítói vagyunk a folyamatnak.

A jelenleg rendelkezésre álló technológiáknak köszönhetően korábban soha nem tapasztalt mértékű hozzáféréssel rendelkezünk a zenék korlátlan tárházához. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a hallgatók is olyan zenékhez férnek hozzá, amelyeket egyébként feltehetően soha nem hallottak volna hagyományos technológiák (rádió, televízió, élő koncert) útján, másrészt pedig azt is, hogy a kisebb, *underground* zenészek is el tudnak jutni olyan közönséghez, amelyet

egyébként képtelenek lennének hatékonyan megszólítani. Ez már önmagában felveti a kérdést, hogy ezen a téren beszélhetünk-e valódi *underground* irányzatról, és hogy mennyire alakítja át ez a jelenség az *underground* műfaj koncepcióját és megítélését.

Tófalvy szerint azonban már maga a korlátlanság is csalóka, ugyanis szerinte az internet nem a hagyományos zenei piac korlátlan alternatívájaként szolgál, hanem hajlamos arra, hogy az offline világban jelenlévő erőviszonyokat, kulturális mintázatokat, gazdasági és földrajzi korlátokat újratermelje. Rámutat, hogy az átlagfelhasználónak az online térben is ugyanannyi ideje és figyelme van, mint az offline világban, így az offline zeneipar jellemzői ugyanúgy érvényesülnek ebben a térben is, csupán eltérő eszközökkel. Ráadásul az online tér globális hozzáférhetősége ellenére az adott területhez köthető érdekesség a gyakorlatban jellemzően ugyanúgy inkább helyi hozzáférési mintázatokat és zárt, lokális közönséget eredményez. Az internet által létrejött technológiai változások tehát csak látszólag nyújtanak azonos feltételeket, a zeneipari elérés továbbra is inkább egyirányú maradt, a nagyobb tőkével rendelkező régiók felől a kevésbé tehetősebb rétegek felé. Ahogyan a szerző fogalmaz: „a forradalminak tartott technológiai újítások jellemzően csak bizonyos korlátok között hatnak a társadalmi alakzatokra, új piacokat teremtve a kulturális gazdaságokban, új módon csatornázva be a már létező és továbbélő keresletet és kínálatot.”

Tófalvy két könyve tehát kihagyhatatlan olvasmány mindenki számára, aki érdeklődik az új technológiák társadalomra gyakorolt hatásait illetően. A könyvek messzemenően bizonyítják a szerző témáival kapcsolatos elmélyült kutatását, azokban való rendkívüli otthonosságát. Külön kiemelendőnek tartom a kötetekben használt példák sokszínűségét és aktualitását, melyekkel a néha elvont fogalomrendszerekkel kapcsolatos elméleti levezetéseit olyan gyakorlati módon tudja érzékeltetni, melynek hatására az olvasó rögtön közelinek és kézzelfoghatónak érzi az adott problémát. Mindkét könyv témája jól megválasztott és alaposan átgondolt, szerkezetük könnyen áttekinthető, jól érthető nyelvezetük és stílusuk miatt pedig nem csupán médiakutatóknak vagy a tudományos élet képviselőinek lehet őket ajánlani, hanem a témában kevésbé járatos olvasók számára is.

PAPP JÁNOS TAMÁS

